

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Anja Grošelj

RASPRAVA KAO KOMUNIKACIJSKA VJEŠTINA U MLADJOJ ŠKOLSKOJ DOBI

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2017.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

RASPRAVA KAO KOMUNIKACIJSKA VJEŠTINA U MLADOJ ŠKOLSKOJ DOBI

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Metodika hrvatskog jezika

Mentorica: doc. dr. sc. Lidija Bakota

Studentica: Anja Grošelj

Matični broj: 2382

Modul: B (Informatika)

Osijek, lipanj, 2017.

*Diskusija je nemoguća s nekim tko istinu ne traži,
nego smatra da je već posjeduje.*

Romain Rolland

SAŽETAK

Tema je ovoga rada rasprava kao komunikacijska vještina u mlađoj školskoj dobi. U teorijskom dijelu diplomskoga rada bit će definiran pojam rasprave u sklopu jezičnoga izražavanja u nastavi Hrvatskoga jezika i područja usmenoga izražavanja. U radu je istaknuta svrha rasprave kao govorne vježbe u nastavi Hrvatskoga jezika, a koja se odnosi na razvoj komunikacijskih sposobnosti učenika i povećanje komunikacijskih kompetencija na hrvatskom jeziku na nastavi Hrvatskoga jezika kao i u svakodnevnom životu.

Praktični dio diplomskoga rada temelji se na analizi udžbenika trećega i četvrtoga razreda izdavačke kuće Školska knjiga. Svrha je analize udžbenika provjera zastupljenosti rasprave kao zasebne nastavne jedinice jezičnog izražavanja i zastupljenosti rasprave u metodičkome instrumentariju analiziranih udžbenika. Analiza zastupljenosti rasprave obuhvaćat će tri kompleta udžbenika i radnih bilježnica za treći i četvrti razred osnovne škole u izdanju Školske knjige. Osim analize udžbenika, u praktičnom dijelu diplomskoga rada opisana su dva nastavna sata: govorna vježba raspravljanja na temu *U laži su kratke noge* u trećem razredu osnovne škole i govorna vježba raspravljanja na temu *Postao/postala sam čovjek/čovjekica* u četvrtom razredu osnovne škole. Cilj je održanih sati potaknuti učenike na sudjelovanje u raspravi poštujući uljudbena pravila, da se pridržavaju teme raspravljana, da poštuju tuđe mišljenje, da iznose svoje mišljenje te provjeriti kako učenici prihvaćaju raspravu kao govornu vježbu.

Ključne riječi: Hrvatski jezik, kultura govorenja, jezično izražavanje, govorna vježba, rasprava

SUMMARY

The topic of this paper is a discussion as a communication skill at an early school age. The theoretical part of this graduate thesis will define the term of discussion as a component of language expression in teaching of Croatian language and as a part of oral language expression. This paper highlights the purpose of discussion in the role of oral task in teaching of Croatian language. It refers to development of communication skills of a pupil and increase of communication competences in Croatian language in teaching of the same subject and in everyday life.

The practical part of the thesis is based on the analysis of textbooks for the third and fourth grade, published by Školska knjiga. The purpose of the textbook analysis is to check the representation of discussion as single teaching unit of language expression and representation of discussion among methodical instruments of mentioned textbooks.. Analysis of representation of discussion among methodical instruments will cover three sets of textbooks and workbooks for the third and fourth grade of primary school, published by Školska knjiga. Except the textbook analysis, the practical part of this thesis describes two teaching lessons: oral task of discussion on the topic of *U laži su kratke noge* in the third grade of primary school and oral task of discussion on topic of *Postao/postala sam čovjek/čovjekica* in the fourth grade of primary school. The goal of performed lessons is to motivate pupils to take part in the discussion respecting courtesy rules, to stick to the topic of discussion, to respect opinions of others, to express their own opinion and to check how pupils accept discussion as oral task.

Key words: Croatian language, culture of speaking, language expression, oral task, discussion

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	I
SUMMARY	II
SADRŽAJ.....	III
UVOD	4
1. KULTURA GOVORENJA.....	2
2. NASTAVA JEZIČNOG IZRAŽAVANJA.....	5
3. GOVORNE VJEŽBE	6
3.1. Vrste govornih vježbi.....	6
3.1.1. Gramatičko-pravogovorne govorne vježbe.....	7
3.1.2. Stilsko-kompozicijske govorne vježbe	8
4. RASPRAVA KAO STILSKO-KOMPOZICIJSKA GOVORNA VJEŽBA	11
5. RASPRAVA U OSNOVNOŠKOLSKIM UDŽBENICIMA HRVATSKOGA JEZIKA.....	15
5.1. Zastupljenost rasprave u udžbenicima za treći i četvrti razred osnovne škole.....	15
5.1.1 Analiza rasprave u udžbenicima Hrvatskoga jezika za 3. razred.	17
5.1.2. Analiza rasprave u udžbenicima Hrvatskoga jezika za 4. razred.	20
6. OSVRTI NA ODRŽANE NASTAVNE SATE RASPRAVE KAO GOVORNE VJEŽBE.....	25
6.1. Nastavni sat rasprave na temu <i>U laži su kratke noge</i>	25
6.2. Nastavni sat rasprave na temu <i>Postao/postala sam čovjek/čovjekica</i>	27
ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA.....	30
IZVORI.....	31
PRILOZI	33

UVOD

Tema diplomskoga rada je rasprava kao govorna vježba u nastavi jezičnoga izražavanja, a cilj je istaknuti njezinu ulogu u ostvarivanju zadaća nastave Hrvatskoga jezika. Jedna od najvažnijih zadaća škole je osposobiti pojedinca za samostalno, kritičko i aktivno sudjelovanje u društvu. Svatko bi trebao biti vješt u izražavanju svojih misli, stavova i interesa. Iz svega navedenog jasno je da je vještina govorenja svakog pojedinca od velike važnosti za sve aspekte njegovog života.

Teorijski dio diplomskog rada odredit će ulogu rasprave kao govorne vježbe u sklopu jezičnog izražavanja u ostvarivanju svrhe nastave Hrvatskoga jezika. Raspravljanje je jedan od najsloženijih oblika usmenoga izražavanja kojemu je svrha spoznavanje i rješavanje problema. Rasprava je stoga vrlo složena i zahtjevna govorna vježba koja od pojedinca zahtijeva intelektualnu aktivnost i stvaralačko jezičnu djelatnost. Nastavnim planom i programom za osnovnu školu rasprava je predviđena u trećem i četvrtom razredu za učenike mlađe školske dobi. Cilj je rasprave kao govorne vježbe razvoj komunikacijskih sposobnosti učenika i povećanje komunikacijskih kompetencija na hrvatskom jeziku na nastavi Hrvatskoga jezika kao i u svakodnevnom životu. U praktičnom dijelu diplomskoga rada provjerena je zastupljenost rasprave u sedam udžbenika, tri udžbenika Hrvatskoga jezika za treći razred i četiri za četvrti razred osnovne škole u izdanju Školske knjige. Osim analize udžbenika, održana su i dva sata nastavna sata rasprave s ciljem utvrđivanja primjerenosti tema rasprave dobi učenika i učeničkih komunikacijskih sposobnosti raspravljanja.

Cilj je diplomskog rada upozoriti da je važna zadaća škole razvoj učeničkih komunikacijskih sposobnosti i povećanje komunikacijskih kompetencija na hrvatskom jeziku i istaknuti važnost rasprave kao govorne vježbe u ostvarivanju te zadaće.

Teorijski dio

1. KULTURA GOVORENJA

Čovjek ima moć govora. Govorom čovjek predstavlja sebe. Stoga je vrlo važno kako govori. Svaki čovjek ima svoj stil govorenja. U govoru ljudi se služe jezikom koji omogućava njihovu komunikaciju. Pravilno korištenje jezika omogućava prenošenje misli, osjećaja i raznih informacija na jasan i razumljiv način.

Kultura govorenja podrazumijeva pravilnu upotrebu normiranog (književnog jezika) pri govoru i pisanju. Kultura govorenja širok je pojam. Stoga se u literaturi mogu pronaći različite definicije navedenoga pojma.

Stjepko Težak u knjizi "Govorne vježbe u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika" (1974: 7) navodi riječi Jefremova koji za kulturu govorenja kaže da je široki pojam: *Ona obuhvaća ne samo pitanja pravilnosti (ortoepske, gramatičke, leksičke) nego i stilsku, sveukupnost nužnih izražajnih sredstava svih sistema ideja – nauke, tehnike, općepolitičkog života...*

Autor također citira i lingvistu Vinogradova koji kaže: *Visoka kultura razgovornog i pisanog govora, dobro poznavanje i razvijeno osjećanje materinskog jezika, umijeće da se iskoriste njegova izražajna sredstva, njegova stilistička mnogolikost – najbolji je oslonac, najvjernija pomoć i najsigurnija preporuka za svakoga čovjeka u njegovu općem životu i stvaralačkoj djelatnosti.*

Stjepko Težak (1974.) smatra kako te misli ističu najvažnije načelo kulturnog govorenja: da jezik mora harmonirati sa sadržajem koji se iznosi i slušaocem kome je taj sadržaj namijenjen. Jednostavnost se ističe nasuprot fraziranju, nepotrebnom sijanju riječi i mlaćenju prazne slame.

Kulturno govoriti znači govoriti riječima i načinom koji odgovaraju danim uvjetima, to jest temi, sadržaju, problemima, idejama, slušaocima, trenutačnim okolnostima, uvjerenju i raspoloženju onoga koji govori. (Težak 1974. : 8)

Često u svakodnevnom životu prisustvujemo razgovorima, raspravama, govorima i predavanjima u kojima govornik ne uspijeva prenijeti misao koju ju želio zbog vlastite nemogućnosti korištenja riječi.

Kada govorimo o vještini govorenja, važno je spomenuti pojam retorike. Retoriku možemo definirati kao vještinu govorništva.

Prema Ciceronu retorika je *umijeće govorenja prilagođenog za uvjeravanje*, a prema Aristotelu to je *sposobnost uočavanja bitnog i primarnog svojstva kojim se može uvjeriti*, a koje svojstvo krije u sebi svaki predmet ili pojava. (Škarić 2008. : 9)

U današnjem demokracijskom društvu gdje svi imaju podjednako pravo govora, retorika je vještina koja bi trebala svima osigurati podjednaku moć govora. Svatko bi trebao biti vješt u izražavanju svojih misli, stavova i interesa. Iz svega navedenog jasno je da je vještina govorenja svakog pojedinca od velike važnosti za sve aspekte njegovog života.

Škarić (2006.) smatra da je važno već u predškolskoj dobi raditi na razvoju govora. Posebno osjetljivo mjesto za rad na razvoju govora je vrtić gdje se djeca susreću s razdvajanjem organskog i standardnog idioma. Sljedeći najvažniji korak u razvijanju kulture govorenja kod djece je osnovna škola. Najznačajniji doprinos razvoju kulture govorenja kod učenika odvija se na nastavi nastavnog predmeta Hrvatski jezik. Nastavni se predmet Hrvatski jezik sastoji od četiri nastavna područja: jezika, književnosti, jezičnoga izražavanja i medijske kulture. Nastava jezičnog izražavanja provodi se kroz različite govorne i pismene vježbe.

Miho Skljarov (1987.) upućuje nas da u nastavi materinskog jezika tražimo od učenika da umiju lijepo i tečno izražavati svoje misli na materinskom jeziku. Takav način izražavanja misli postiže se razvijanjem govorne kulture, kulture usmenog i pismenog izražavanja ili jednostavnije kulture govorenja i kulture pisanja. U različitim situacijama i na raznim tekstovima prilagođenim dobi učenika kultura govorenja se njeguje od prvog razreda osnovne škole pa do kraja školovanja.

Kultura govorenja ne obuhvaća samo verbalno izražavanje učenika. Da bi mogao pravilno izraziti svoju misao, učenik treba znati promatrati život oko sebe, shvaćati ono što vidi i pravilno pretakati svoje misli kroz usmeno i pismeno izražavanje u tekst. Prema tome, kultura govorenja obuhvaća i razvoj mišljenja učenika; ono što je opazio, do čega je razmišljanjem došao, učenik može pravilno izraziti samo ako ga učimo cjelovito opažati svijet oko sebe, izvoditi određene zaključke na osnovi različitih opažaja i predodžbi, ako ga učimo sve to pravilno – logički i jezično izražavati u različitim vrstama govornih aktivnosti. (Skljarov 1987.: 207)

Osim samog sadržaja nastave, važna je i kultura govorenja učitelja i nastavnika svih nastavnih predmeta koje učenik sluša.

Težak (1974.) upozorava da bi učenici što prije i što bolje naučili govorili i pisati pravilnim književnim jezikom, morali bi slušati takav uzoran jezik barem od svojih učitelja i nastavnika u školi. Stoga učitelji i nastavnici trebaju uložiti trud oko podizanja vlastite govorne kulture.

Za razvoj jezične kulture većine ljudi ovo je razdoblje najpresudnije. (...) Najveći dio govornog vježbanja od prvog do osmog razreda treba provoditi u formi razgovaranja, opisivanja, pripovijedanja (pričanja i prepričavanja), izvještavanja i tumačenja (objašnjavanja i raspravljanja), jer su to temeljni stilski oblici kojima se čovjek u svojoj jezičnoj praksi najčešće služi. (Težak 1947. : 10-11)

Jedna od najvažnijih zadaća škole je osposobiti pojedinca za samostalno, kritičko i aktivno sudjelovanje u društvu. Bez razvoja kulture govorenja škola ne bi ostvarila svoju najvažniju zadaću.

2. NASTAVA JEZIČNOG IZRAŽAVANJA

Važna zadaća škole je stvaranje uvjeta za razvoj komunikacijskih sposobnosti i povećanje komunikacijskih kompetencija na hrvatskom jeziku.

Jezično je izražavanje jedno od četiri područja nastave Hrvatskoga jezika u osnovnoj školi. U Nastavnom planu i programu za osnovnu školu (2006.) istaknute su zadaće nastavnog područja jezično izražavanje: razvoj sposobnosti izražavanja doživljaja, osjećaja, misli i stavova; stvaranje navika uporabe pravogovornih (ortoepskih) i pravopisnih (ortografskih) norma i ostvarivanje uspješne usmene i pisane komunikacije.

Nastava jezičnog izražavanja provodi se kroz različite govorne i pismene vježbe. Usmene i pismene vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja, žele li ispuniti svoju temeljnu zadaću, moraju biti funkcionalne, lingvistički postupne, didaktički primjerene i prilagođene psihofizičkim mogućnostima i interesima učenika određene razvojne dobi te usmjerene na razvoj komunikacijskih sposobnosti i pragmatične kompetencije jezičnoga izražavanja u nižim razredima osnovne škole. Ako je riječ o nastavnom procesu, organiziraju se na satima Hrvatskoga jezika, u okviru područja jezičnoga izražavanja. Što će se, kada i kako vježbati ovisit će o potrebama učenika te o zahtjevima jezičnoga programa u osnovnoj školi. Najčešće se vježba onaj sadržaj s kojim većina učenika ima poteškoća u ovladavanju standardnim jezikom (Pavličević – Franić, 2005: 116).

Dunja Pavličević-Franić (2005.) ističe kako je svrha provođenja govornih i pismenih vježbi ponajprije poticanje govorenog i pisanoga jezika te razvijanje govornoga i pisanoga izražavanja standardnim hrvatskim jezikom, ali i drugim uporabnim idiomima sredine. Odabir govornih ili pismenih vježbi ovisi o potrebama učenika i predviđenom planu i programu za pojedini razred. Teme govornih i pismenih vježbi moraju biti primjerene potrebama, mogućnostima i interesima učenika određene razvojne dobi, a sadržaji nužno koreliraju s nastavom jezika, književnosti i medijske kulture.

Govorne i pismene vježbe mogu se podijeliti na više načina. Dunja Pavličević-Franić najprikladnijom podjelom smatra onu Stjepka Težaka (1990.) s obzirom na dva kriterija: što se vježba i kako se vježba provodi. Prema kriteriju sadržaja vježbanja govorne i pismene vježbe možemo podijeliti na gramatičko – pravogovorne i stilsko kompozicijske vježbe. Prema načinu provođenja usmene vježbe možemo uvježbavati čitanjem, recitiranjem, govorenjem napamet ... , a pismene vježbe prepisivanjem, diktatima, sastavljanjem vlastitih sadržaja itd.

3. GOVORNE VJEŽBE

Govor je osnovna ljudska djelatnost u ostvarivanju jezične komunikacije. Iako čovjek ima urođenu sposobnost govorenja, govor je vještina koja se razvija učenjem i vježbanjem. Čovjeku je potrebno govorno osposobljavanje. U razvijanju vještine govorenja u nastavi Hrvatskoga jezika, posebno u području jezičnog izražavanja, veliku ulogu ima provođenje različitih govornih vježbi. Stjepko Težak (1974.) smatra kako su sva područja nastave Hrvatskog jezika prožeta govornim vježbama, jer je svako pitanje i svaki odgovor učenika ujedno i kultiviranje govora. Ipak se ustraje na posebnim satima govornih vježbi jer na satima obrade književnog teksta, filma ili gramatike sadržaj koji želimo čuti od učenika toliko je važan da se samo usputno zaustavljamo na izgovornim pogreškama, dok za probleme stila i za tehniku izlaganja obično nemamo dovoljno vremena.

3.1. Vrste govornih vježbi

Stjepko Težak (1974.) dijeli govorne vježbe na gramatičko-pravogovorne i stilsko-kompozicijske vježbe. Gramatičko-pravogovorne usmene vježbe mogu biti gramatičke (fonološke, morfološke, sintaktičke), leksičke (leksičko-semantičke, leksičko-gramatičke, leksičko-stilističke) i ortoepske ili pravogovorne (akcenatske, artikulacijske i intonacijske). Uzimajući u obzir potrebe koje se u školi nameću kao najčešće i najvažnije, navodi sljedeću podjelu osnovnih oblika stilsko-kompozicijskih govornih vježbi: razgovaranje (konverzacija), opisivanje (deskripcija), pripovijedanje (naracija), tumačenje (interpretacija) i obavještavanje (informacija). Situacijski oblici govornih vježbi mogu biti: monološke (obavijest, vijest, usmena molba, govor, predavanje) i dijaloške forme (poslovni razgovor, telefonski razgovor, diskusija, intervju).

3.1.1. Gramatičko-pravogovorne govorne vježbe

Pravogovorne vježbe podvrsta su govornih vježbi koje se provode samo u govornoj komunikaciji. Dunja Pavličević-Franić (2005.) definira ih kao govorne vježbe koje obuhvaćaju pravilan izgovor glasova i glasovnih skupina u nekom jeziku, pravilno naglašavanje jezičnih jedinica te pravilno ritmičko-melodijsko izražavanje izgovornih cjelina u jeziku.

Često su povezane s nastavom gramatike pri čemu je važan izbor privlačnih i zanimljivih tekstova zasićenih pravogovornim ili gramatičkim problemom. Dunja Pavličević-Franić (2005.) ističe kako se potreba za uvježbavanjem gramatičkih sadržaja javlja zbog razlike između mjesnih govora i standardnoga jezika s kojim se učenici susreću polaskom u odgojno – obrazovne institucije.

Stjepko Težak (1974.) ističe ulogu učitelja u uvježbavanju gramatičko-pravogovornih vježbi. Učenik, slušajući učitelja, nehotice pamti nove riječi, oblike i naglasak. Postupnim upozoravanjem na razlike između zavičajnog i književnog jezika, učenik će se sam truditi pričati književnim jezikom, gdje dolazi do prijelaza iz nehote imitacije u svjesnu.

Gramatičko-pravogovornim vježbama glavni je cilj usvajanje gramatičkih, leksičkih i pravogovornih navika. Temeljna svrha nastave gramatičko-pravogovornih vježbi je osposobljavanje učenika za uspješnu usmenu komunikaciju na standardnom hrvatskom jeziku.

3.1.2. Stilsko-kompozicijske govorne vježbe

Stilsko-kompozicijske vježbe vrsta su jezičnih vježba pomoću kojih se u sustavu jezičnoga izražavanja razvija usmena i pismena komunikacija. Svrha njihova provođenja očituje se ponajprije u razvijanju izražajnih mogućnosti učenika, usklađivanju sadržaja, stila i kompozicijskoga oblikovanja, proizvodnji jasnih, razumljivih i gramatički-pravopisno točnih rečenica, proširivanju leksemškoga korpusa i bogaćenju rječnika, stvaranju ortoepskih i ortografskih navika učenika. Stilsko-kompozicijske vježbe, dakle, pomažu učenicima pri ustroju i stilskome oblikovanju usmenih iskaza, odnosno pri stvaranju različitih i raznolikih funkcionalnih tekstova (Pavličević-Franić, 2005: 182).

Stjepko Težak (1974.) uzimajući u obzir potrebe koje se u školi nameću kao najčešće i najvažnije, navodi sljedeću podjelu osnovnih oblika stilsko-kompozicijskih govornih vježbi: razgovaranje (konverzacija), opisivanje (deskripcija), pripovijedanje (naracija), obavještavanje (informacija) i tumačenje (interpretacija).

Razgovaranje je govorna vježba samo kada je posebno organizirano s jasnom svrhom u obrazovnom procesu. Dunja Pavličević-Franić (2005.) smatra da je razgovor govorna vježba samo kada učenik izražava individualne osobine ličnosti, razvija sposobnost primjerena i svrhovita usmenoga izražavanja, pokazuje stupanj jezičnoga znanja i bogatstvo rječnika, usvaja ortoepsko-gramatičku pravilnost i rečeničnu strukturu, postavljanje pitanja i davanje odgovora. Stjepko Težak (1974.) navodi različite primjere vježbi razgovaranja koje se mogu provoditi s učenicima : telefonski razgovor, poslovni razgovor, rekreativni razgovor, usmena dramatizacija i intervju.

Opisivanje je kao govorna vježba vrlo zastupljena u našim školama. Težak (1974.) pod opisom podrazumijeva sustavno izlaganje obilježja i osobina promatranog bića, predmeta ili pojave.

Pripovijedanje ili naracija označava usmeno ili pismeno izricanje vlastitih događaja ili doživljaja te zbivanja o kojima su nas drugi posredno izvijestili. Riječ je o tipu teksta koji se zasniva na zapažanju te usmenome ili pisanome izražavanju o pojavama i promjenama u vremenu i prostoru (Pavličević -Franić, 2005: 207). Težak (1974.) navodi dvije vrste vježbi pripovijedanja: pričanje i prepričavanje.

Obavještavanje je govorna vježba kojoj je svrha prikazati istinite i stvarne činjenice. Dunja Pavličević-Franić (2005.) definira obavještavanje kao oblik objektivnoga pripovjednog izražavanja, lišenog svega osobnoga, osjećajnoga, poetskoga i imaginacijskoga. Odnosno, obavještavanje je točno, potpuno, razumljivo i kratko usmeno izražavanje o stvarnim

dogadajima, pojavama, osobama. Postoje četiri osnovne vrste obavještanja : vijest, sažetak, izvješće i životopis.

Posljednji oblik stilsko -kompozicijskih vježbi je tumačenje. Učenici u školi često nešto tumače. Najčešće je to nešto što im je tumačio učitelj ili udžbenik. Težak (1974.) tumačenje definira kao iscrpan i složen odgovor na višestruko, razvojno, aperceptivno ili koje drugo kompleksnije pitanje, mada to pitanje obično nije izrijekom izneseno nego samo pretpostavljeno. Težak (1974.) navodi nekoliko vrsta tumačenja: objašnjavanje, predavanje, govor, usmenu molbu, čestitku, najavljivanje i raspravljanje.

Raspravljanje je vrsta stilsko-kompozicijske vježbe tumačenja. Raspravljanje ili argumentacija jedan je od najsloženijih oblika usmenoga izražavanja kojemu je svrha spoznavanje i rješavanje problema. Raspravljanje se kao monološka vrsta teksta ponajprije temelji na dokazivanju. (Pavličević -Franić, 2005: 232)

Težak (1974.) upozorava na razliku između raspravljanja i običnog objašnjavanja. Raspravljanje se od običnog objašnjavanja razlikuje po svojoj istraživačkoj i rješavačkoj komponenti, odnosno po pronalaženju novoga. Pronalaženje novoga ne odnosi se na apsolutno novo, nego novo za onoga tko istražuje.

Dunja Pavličević-Franić (2005.) navodi da je svrha raspravljanja, u nastavi Hrvatskoga jezika, u osposobljavanju učenika za argumentirano i objektivno vrjednovanje svega što zapažaju u sebi i oko sebe. Potrebno je proniknuti u srž onoga o čemu se raspravlja, zatim istražiti i rasvijetliti sebi i drugima pa argumentirano pojasniti pojam, pojavu ili predmet rasprave. Argumenti moraju biti objektivne prirode i znanstveno dokazivi. A sudionici rasprave moraju ih moći izreći riječima.

Vježbe raspravljanja razvijaju učenikovu sposobnost analize, sinteze, definiranja, rezimiranja, preciziranja, pretpostavljanja, suprotstavljanja, razlikovanja, poistovjećivanja, uspoređivanja, dokazivanja, uzročno-posljedičnog povezivanja, apstrahiranja itd.

Sve vrste raspravljanja imaju istu trostupanjku kompozicijsku strukturu: postavljanje teze (otkrivanje problema, pretpostavke ili hipoteze od kojih se u raspravi polazi); dokazivanje teze (rješavanje problema, provedba znanstvenog istraživanje tijekom kojeg se problem nastoji istražiti i rasvijetliti); prihvaćanje ili odbacivanje teze (pronalaženje najboljega rješenja, na temelju proučenih i obrađenih dokaza iz prethodne faze početna se teza potvrđuje ili odbacuje).(Pavličević -Franić, 2005: 232)

Težak (1974.) navodi dva govorna oblika vježbanja za razvoj sposobnosti raspravljanja. To su: usmena kritika i diskusija (rasprava ili debata).

Usmena kritika oblik je objektivnog izražavanja realne procjene i ocjene, pri čemu učenik nastoji prevladati subjektivne stavove i osjećaje koji bi mogli utjecati na izrečenu kritiku.

Teme usmenih kritika mogu biti raznolike: održani govor ili predavanje nekog učenika, predavanje kojem su prisustvovali izvan škole, pročitana knjiga, školski list, časopis, novinski članak, događaj u razredu, školi ili mjestu, kazališna predstava, film, televizijska emisija...

4. RASPRAVA KAO STILSKO-KOMPOZICIJSKA GOVORNA VJEŽBA

U različitim literaturama autori za pojam rasprave kao stilsko-kompozicijske govorne vježbe često koriste nazive diskusija ili debata. Neki autori izjednačavaju značenje tih pojmova dok ih neki odvajaju kao različite pojmove s malim razlikama u izvođenju ili organizaciji same rasprave. Kao srodna govorna vrsta raspravi, diskusiji i debati u literaturi se javlja i pojam polemike.

Diskusija se najkraće definira kao usmena rasprava u kojoj sudjeluje više ljudi.

Riječ diskusija dolazi od latinske riječi *discutere*, što znači razložiti, rastaviti. Španjol Marković (2008.) diskusiju definira kao rastavljanje ideje na sastavne dijelove od kojih je svaki dio potrebno objasniti, argumentirati i zajedno sa sugovornikom analizirati. Prema toj definiciji cilj diskusije je zajedničkim promišljanjem doći do istine. Dvije suprotstavljene strane s različitim stavovima diskusijom trebaju postići sporazum.

Težak (1974.) diskusiju definira kao korisnu gimnastiku duha. Ističe kako se na javnim i privatnim skupovima možemo uvjeriti kako ljudi ne znaju diskutirati. Prečesto slušamo diskusije u kojima se ništa ne rješava, ništa novo ne doznaje, ništa ozbiljno i korisno ne zaključuje. Baš zato su važni i potrebni sati gdje učenici neće samo diskutirati nego i učiti kako diskutirati. Učenici trebaju naučiti da je za diskusiju potrebna priprema, da se za riječ treba javiti tek onda kada im je jasno što će reći i da će time pridonijeti rasvjetljavanju problema koji se raspravlja i da se diskusija vodi s određenom namjenom pa je sve beskorisno što ne služi toj namjeni.

Možemo govoriti o pripremljenim i nepripremljenim diskusijama. Dobro je učenike u ovu vrstu govornih vježbi uvoditi pripremljenim diskusijama. Pripreme mogu biti različite: Za neke diskusije učenici će se spremati na taj način što će svi proučiti materijal koji služi kao podloga za raspravu i onda će na satu raspravljati o onome što su uočili. (...) Drugi stupanj ove vrste diskusije bit će panel-diskusija. Panel-diskusija je zapravo raspravljanje o određenoj temi na takav način da se unaprijed odrede glavni diskutanti koji će se za svoj dio teme unaprijed pripremiti. Oni treba da zahvate temu što iscrpnije, ali tako da je iznesu u neprekinutom slijedu koji ne dopušta ponavljanja, ukoliko ponavljanje ne znači vraćanje na stvar koju treba osvijetliti s drugog aspekta ili ponavljanje tvrdnja koje treba pobiti. (...)

Za nepripremljene diskusije sprema se sam nastavnik. Pronađe pogodnu temu i tekst koji će

poslužiti kao pokretač diskusije (priča, novinski članak i slično). Može i ispriopovijedati neki događaj koji će navesti učenike da iznose svoje mišljenje. (Težak 1974. : 147-148)

Dunja Pavličević-Franić (2005.) pojmove diskusija i polemika definira kao javne rasprave, dostupne širokom krugu ljudi, u kojima se suprotstavljaju teze jedna drugoj, nastojeći dokazati i potvrditi ispravnost samo jednog mišljenja. Autorica ipak razdvaja ta dva pojma navodeći malu razliku između polemike i diskusije. Kod polemike uglavnom polemizira dvoje protivnika koji svoje dokaze iznose u pisanom obliku. Dok je diskusija usmena rasprava u kojoj sudjeluje više ljudi.

Težak (1974.) ističe kako svaka diskusija ima izvjesne polemičke crte, ali polemikom ćemo nazvati samo onu diskusiju koja se zasniva i u cijelom svom toku razvija u borbi mišljenja. Postavljenu tezu jedna strana brani, a druga napada. Teme se mogu formulirati u obliku pitanja. Težak polemiku predstavlja kao viteški turnir u kojem je glavno oružje mišljenje. Svaki neviteški ispad (uvrede, osobni obračuni, prelaženje na područje koje ne spada u temu, ali na kojim je protivnik ranjiv, srdžba, vulgarnost, nekulturno reagiranje) kažnjava se isključivanjem iz polemike. U polemici treba pokazati bezvrijednost fraza, golih tvrdnji, autoritativnih pozivanja na vjerodostojnost i svako mlaćenje prazne slame.

Težak ističe važnost polemike u nastavnom procesu jer smatra da učenici trebaju naviknuti da obrazlažu, dokazuju, ilustriraju i uspoređuju. Polemika se također može unaprijed pripremiti tako što nastavnik unaprijed najavi temu, a učenici sakupe dokaze za svoja mišljenja. Polemika se može organizirati i na način da jedan učenik bilježi razloge za tvrdnju i protiv nje. Na kraju se skupe svi razlozi i proturazlozi da bi se izveo konačan zaključak. Ponekad taj zaključak može biti kompromisan.

Takve su diskusije korisne jer učenicima pokazuju da je istina uvijek negdje u sredini. Diskusija je uspješna kada se našao zajednički zaključak. Diskusija nije uspješna kada se ništa nije raščistilo, kada su se dotakli mnogi problemi, a nijedan nije u potpunosti riješen. Mattes, W. (2006) izjednačava pojmove rasprave i polemike. Definira ih kao razgovor u kojemu se prikazuju, obrazlažu i ocjenjuju različita mišljenja.

Miho Skljarov (1987.) razdvaja pojmove rasprave i diskusije. Diskusiju definira kao spontani razgovor, izmjenu informacija između dvije ili više osoba u svakodnevnim situacijama o najrazličitijim životnim problemima s kojima se čovjek susreće. Diskusija je najobičniji način dijaloškog izražavanja u svakodnevnom životu, pa je prema tome najnepredvidljivija, najbogatija različitim varijacijama, izjavnim, poticajnim, potvrdnim, niječnim, modalnim, ocjenskim, zapovjednim i drugim vrstama rečenica. Govornik i sugovornik prekidaju izreke

jedan drugome, dopunjuju ih, obrazlažu, suprotstavljaju im se, koristeći se pri tome svim mogućim jezičnim izražajnim sredstvima...

Rasprava je diskusija na određenu temu stručnu, znanstvenu, filozofsku, političku, privrednu itd. Rasprava se obično provodi uz sudjelovanje većeg broja osoba. Često se sastoji od elemenata monološkog i dijaloškog izražavanja. Monološki dijelovi rasprave obično su isprekidani dijaloškim dijelovima, i dok monološki dijelovi, kako se obično kaže, pokreću raspravu naprijed, dijaloški dijelovi, često emocionalno obojeni, unose elemente živosti, temperamenta i predaha.

Sudionici u raspravi već unaprijed pripremaju svoj nastup i uglavnom znaju što će reći i s kojom namjerom to govore. Polazna točka diskusije u raspravi obično je poznata i prihvatljiva za sve sudionike. Svaki govornik svoj nastup jezično formulira ne samo prema polazišnoj točki već i prema situaciji – toku rasprave u momentu kada uzima riječ.

Španjol Marković (2008.) diskusiju i debatu razdvaja kao dva različita pojma. Diskusija ima jak spoznajni i timski karakter, važno je zajednički razjasniti stvar i doći do rješenja dogovorom i razgovorom.

Debata je nešto posve drugo. Debata je retorička vrsta suprotstavljanja dvaju različita mišljenja, gdje cilj nije uvjeriti sugovornika u svoj stav, nego pridobiti publiku. U debati više do izražaja dolazi sposobnost nametanja vlastite volje i osobnog mišljenja. Nikakvo čudo – debata u svom imenu ne krije želju za svađom (lat. *battuere* – udarati), dok na francuskom debata u prijevodu znači „bitka riječima“.

Debatant želi utjecati na publiku, uvjeriti je u svoj stav i potaknuti je, to jest nagovoriti je na određeno djelovanje u skladu s tim. Debata je razgovorni konflikt između dviju suprotstavljenih strana. Debata je stručni ili politički govorni, verbalni duel, trening mozga. (Španjol Marković 2008. : 233)

Autorica također spominje i pravila izvođenja debate. Navodi da je kod nas uobičajeno koristiti europski tip debate, a njezina su pravila sljedeća: određuje se tema debate, određuju se dvije skupine – jedna negacijska i jedna afirmacijska, voditelj prije debate provodi anketu među gledateljima, koji se trebaju izjasniti kakav im je stav u vezi tvrdnje (na ljestvici od jedan do deset određuju koliko su skloni tvrdnji), voditelj najavljuje temu i daje riječ afirmacijskoj skupini, afirmacijska skupina u određenom vremenu iznosi svoju tvrdnju, a zatim negacijska skupina učini isto, nakon toga počinje rasprava u kojoj se stavovi argumentiraju na dva različita načina: formula za iznošenje stava temeljena na tvrdnji i formula za iznošenje stava temeljena na dijalektici.

Debata je intelektualna igra riječima, a u razvijenim zemljama zastupljena je čak u osnovnoškolskom programu, kao vještina kojom se izoštravaju intelektualne mogućnosti djeteta, koncentracija, aktivno slušanje i od najranijeg doba stvara empatija, kritičko i kreativno razmišljanje te tolerancija prema drukčijem mišljenju. (...) Rezultat je podizanje opće kulture komuniciranja u društvu i stvaranje bolje poslovne i obiteljske klime. (Španjol Marković 2008. : 237)

U Nastavnom planu i programu za osnovnu školu stilsko-kompozicijska govorna vježba raspravljanja predviđena za učenike mlađe školske dobi nalazi se pod nazivom rasprava. Rasprava kao govorna vježba u Nastavnom planu i programu prvi se puta pojavljuje u trećem razredu osnovne škole u sklopu nastave Hrvatskoga jezika. Rasprava se javlja kao govorna vježba u sklopu jezičnog izražavanja u trećem i četvrtom razredu za učenike mlađe školske dobi. Učenici bi na satima rasprave trebali sudjelovati u raspravi poštujući uljudbena pravila, pridržavati se teme, poštovati tuđe i iznositi vlastito mišljenje. S obzirom na nastavni plan i program i različiti autori udžbenika za treći i četvrti razred osnovne škole uvrstili su prijedloge tema za poticaj govorne vježbe raspravljanja. Analiza udžbenika pokazat će zastupljenost rasprave kao zasebne nastavne jedinice jezičnog izražavanja i zastupljenost rasprave u metodičkome instrumentariju analiziranih udžbenika.

5. RASPRAVA U OSNOVNOŠKOLSKIM UDŽBENICIMA HRVATSKOGA JEZIKA

Prema Nastavnom planu i programu za osnovnu školu iz 2006. godine govorna vježba raspravljanja predviđena je za treći i četvrti razred osnovne škole. Stoga će se istraživački dio diplomskoga rada temeljiti na analizi udžbenika trećega i četvrtoga razreda izdavačke kuće Školska knjiga. Svrha je analize udžbenika provjera zastupljenosti rasprave kao zasebne nastavne jedinice jezičnog izražavanja i zastupljenosti rasprave u metodičkome instrumentariju analiziranih udžbenika.

5.1. Zastupljenost rasprave u udžbenicima za treći i četvrti razred osnovne škole

Analiza zastupljenosti rasprave obuhvaća tri kompleta udžbenika i radnih bilježnica za predmet Hrvatski jezik za treći i četvrti razred osnovne škole u izdanju Školske knjige.

Analizirani udžbenici za treći razred su:

- MOJA STAZA 3, čitanka, Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, Zagreb, 2013.
- MOJA STAZA 3, udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u trećem razredu osnovne škole, Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, Zagreb, 2013.
- MOJA STAZA 3, radna bilježnica za hrvatski jezik i jezično izražavanje u trećem razredu osnovne škole, Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, Zagreb, 2013
- TAJNA SLOVA 3, čitanka za treći razred osnovne škole, Terezija Zokić, Jadranka Bralić, Zagreb, 2009.
- TAJNA SLOVA 3 udžbenik za hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Terezija Zokić, Jadranka Bralić, Zagreb, 2010.
- TAJNA SLOVA 3, radna bilježnica A za hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Terezija Zokić, Jadranka Bralić, Zagreb, 2010.

- ZLATNA VRATA 3, čitanka i hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Marija Krmpotić, Sonja Ivić, Zagreb, 2014.
- ZLATNA VRATA 3, radna bilježnica za književnost i hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Marija Krmpotić, Sonja Ivić, Zagreb, 2014.

Analizirani udžbenici za četvrti razred su:

- MOJA STAZA 4, čitanka, Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, Zagreb, 2013.
- MOJA STAZA 4, udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u četvrtom razredu osnovne škole, Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, Zagreb, 2013
- MOJA STAZA 4, radna bilježnica za hrvatski jezik i jezično izražavanje u četvrtom razredu osnovne škole, Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, Zagreb, 2013
- TAJNA SLOVA 4, čitanka za četvrti razred osnovne škole, Terezija Zokić, Jadranka Bralić, Zagreb, 2011.
- TAJNA SLOVA 4, udžbenik hrvatskog jezika za četvrti razred osnovne škole, Terezija Zokić, Jadranka Bralić, Zagreb, 2011.
- TAJNA SLOVA 4, radna bilježnica a za hrvatski jezik u četvrtom razredu osnovne škole, Terezija Zokić, Jadranka Bralić, Zagreb, 2011.
- ZLATNA VRATA 4, čitanka i hrvatski jezik u četvrtom razredu osnovne škole, Marija Krmpotić, Sonja Ivić, Zagreb, 2014.
- ZLATNA VRATA 4, radna bilježnica za književnost i hrvatski jezik u četvrtom razredu osnovne škole, Marija Krmpotić, Sonja Ivić, Zagreb, 2014.

5.1.1 Analiza rasprave u udžbenicima Hrvatskoga jezika za 3. razred.

Govorna vježba rasprava u čitankama je zastupljena kao zasebna nastavna jedinica, ali su elementi rasprave kao govorne vježbe vidljivi i u postavljenim pitanjima i zadacima u motivacijskom i interpretacijskom dijelu sata.

U čitanci *Moja staza 3* (Centner - Peko - Pintarić –Bakota - Majdenić, 2013.) autorice su predložile nekoliko tema za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice. Jedna od tema koje su autorice zamislile za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice je tema *Prijevara je pokatkad opravdana ili Prijevara nikada nije opravdana*. Zadatak da se organizira rasprava na predviđene teme postavile su iza basne *Lisac i vjeverica* U čitanci možemo pronaći i priču *Kako izmjeriti prijateljstvo* Jadranke Klepac. Tu priču autorice su iskoristile kao poticaj za raspravu na temu *Prijatelju sve opraštamo*. Autorice su kao poticaj za raspravu predložile još jednu temu o prijateljstvu. Nakon obrade priče *Utakmica* pisca Stjepana Lice, postavile su zadatak da se organizira rasprava u razredu na temu *Pokatkad treba birati između umora i prijateljstva. Ili obveze*.

Govorna vježba rasprava u čitankama je zastupljena kao zasebna nastavna jedinica, ali su elementi rasprave kao govorne vježbe vidljivi i u postavljenim pitanjima i zadacima u motivacijskom i interpretacijskom dijelu sata. Primjeri tema ili pitanja koja mogu potaknuti raspravu iz čitanke *Moja staza 3* (Centner - Peko - Pintarić - Bakota – Majdenić, 2013.):

- *Slažeš li se da je šutnja zlato? Što to znači?*¹
- *Bi li ti postupio/postupila kao dječak ili dječakov brat? Objasni*²
- *Slažeš li se s pjesnikovim razmišljanjem o pravdi? Objasni zašto.*³
- *Slažeš li se s takvom pravdom (kakva je u basni)? Navedi dvije tvrdnje za potvrđan i za niječan odgovor. Zapiši ih u bilježnicu.*⁴
- *Misliš li da nešto ili netko vrijedan tvoje neke žrtve? Tko? Zašto?*⁵
- *Razmisli o postupcima likova. Čiji postupak odobravaš? Čiji ne?*⁶

...

¹ Polak S., „Papirići“, 13. str.

² Lukenda Z., „Potraga za prijateljem“, 25. str..

³ Jakševac S., „Zadaća o pravdi“, 54.str.

⁴ Brlić – Mažuranić I., „Dvije koze“, 85.str.

⁵ Horvatić D., „Ružica grad“, 153.str.

⁶ Iveljić N., „Šestinski kišobran“, 163.str.

U udžbeniku *Moja staza 3* (Centner - Peko - Pintarić - Bakota – Majdenić, 2013.) predviđena je rasprava kao zasebna nastavna jedinica. Kao poticaj za raspravu autorice su predvidjele priču *U laži su kratke noge* Milene Kramer. Djevojčicu iz priče muči pitanje hoće li joj se noge stvarno skratiti jer je lagala roditeljima. Tema je za poticaj rasprave *Laganje je ponekad opravdano*. Učenicima je zadatak podijeliti se u dvije skupine: skupinu koja zastupa mišljenje da je laganje ponekad opravdano i skupinu koja zastupa mišljenje da laganje nikada nije opravdano. Učenici za početak trebaju upisati svoje stavove u tablicu s razlozima koji potvrđuju obje tvrdnje. Potom slijedi rasprava između učenika uz vodstvo učitelja. Protivničkoj skupini postavljaju pitanja kojima žele pokolebati njezino mišljenje o zadanoj temi. Na kraju skupine uspoređuju mišljenja i donose zaključak.

U radnoj bilježnici *Moja staza 3* (Centner - Peko - Pintarić - Bakota - Majdenić, 2013.) autorice su predložile temu *Bolje je biti odrastao nego dijete* za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice. Tema je predložena nakon čitanja teksta *Da sam odrastao* Eve Jankovszky. Učenici trebaju obrazložiti u tablici svoje za i protiv tvrdnje. Nakon što se odluče za jedan od odgovora, trebaju se podijeliti u dvije skupine tako da su u jednoj oni koji su se opredijelili za, a u drugoj oni koji su se opredijelili protiv te tvrdnje. Zatim učenici trebaju raspravljati i donijeti zaključak.

U čitanci *Tajna slova 3* (Zokić, Bralić, 2009.) autorice su predložile temu za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice. Zadatak kojeg su autorice zamislile za poticaj rasprave nalazi se iza nastavne jedinice *Moja prava* u kojoj su nabrojana neka od dječjih prava: pravo na ljubav, pravo na liječenje, pravo na obrazovanje, pravo na igru, pravo na različitost, pravo na reći ne, pravo na vlastito mišljenje i pravo na zdrav okoliš. Učenici imaju zadatak napraviti tablicu i u nju zapisati svoja mišljenja o navedenim pravima. Svaki učenik treba svoja mišljenja usmeno obrazložiti.

Govorna vježba rasprava u čitankama je zastupljena kao zasebna nastavna jedinica, ali su elementi rasprave kao govorne vježbe vidljivi i u postavljenim pitanjima i zadacima u motivacijskom i interpretacijskom dijelu sata. Primjeri tema ili pitanja koja mogu potaknuti raspravu iz čitanke *Tajna slova 3* (Zokić, Bralić, 2009.):

- *Kako bi riješio/riješila sukob? Analizirajte svoja rješenja i izaberite najbolja. Bi li se tako mogao riješiti i sukob ili svađa djece? Objasnite.*⁷
- *Pročitajte tvrdnju u tablici („Dobra je odjeća vrlo važna i u njoj više vrijedimo“) i svaki član skupine neka obrazloži svoje mišljenje o njoj. Razgovarajte o toj temi.*⁸

U udžbeniku *Tajna slova 3* (Zokić- Bralić, 2010.) predviđena je rasprava kao zasebna nastavna jedinica. Kao poticaj za raspravu autorice su predvidjele temu *Smiju li djeca imati mobitel u školi*. Učenicima je zadatak podijeliti se u dvije skupine: skupinu koja zastupa mišljenje da djeca smiju imati mobitel u školi i skupinu koja zastupa mišljenje da djeca ne smiju imati mobitel u školi. Skupine trebaju upisati svoje stavove u tablice i izabrati predstavnika koji će biti njihov glasnogovornik. Glasnogovornik zastupa skupinu i u zadanom vremenu od jedne minute brani mišljenje skupine. Protivničkoj skupini postavljaju pitanja kojima žele poljuljati njezino mišljenje o zadanoj temi. Na kraju skupine uspoređuju mišljenja i donose zaključak.

U radnoj bilježnici A *Tajna slova 3* (Zokić, Bralić, 2010.) autorice su predložile temu *Mislim da je dobro živjeti sam jer mogu raditi sve što hoću i ne moram nikoga slušati* za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice. Učenici trebaju obrazložiti u tablici svoje za i protiv tvrdnje. Nakon što se odluče za jedan od odgovora, trebaju se podijeliti u dvije skupine tako da su u jednoj oni koji su se opredijelili za, a u drugoj oni koji su se opredijelili protiv te tvrdnje. Zatim učenici trebaju raspravljati i donijeti zaključak.

U čitanci i hrvatskom jeziku *Zlatna vrata 3* (Krmpotić – Ivić, 2014.) autorice su predložile temu za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice. Iza teksta *Kuća* autorice Milene N. Kramer na 53. stranici udžbenika nalazi se zadatak organizirati raspravu o tome *Je li bolje živjeti u kući ili zgradi*. Autorice su raspravu definirale kao razmjenu mišljenja o nekoj temi kako bi se došlo do zaključka. Upozorile su da pri raspravljanju treba biti uljudan i poštovati tuđe mišljenje.

Govorna vježba rasprava u čitankama je zastupljena kao zasebna nastavna jedinica, ali su elementi rasprave kao govorne vježbe vidljivi i u postavljenim pitanjima i zadacima u motivacijskom i interpretacijskom dijelu sata. Primjeri tema ili pitanja koja mogu potaknuti raspravu iz čitanke *Zlatna vrata 3* (Krmpotić – Ivić, 2014.):

⁷Mihoković-Kumrić N., „Bajka i pripovijetka“, 92.str.

⁸nepoznati autor „Paun i sokol“, 98.str.

- Što bi ti učinila/učinio na vozačevu mjestu?⁹
- Što ti činiš kada te stariji učenici zadirkuju?¹⁰
- Što treba, a što ne treba štedjeti?¹¹
- Misliš li da je bolje biti jedinica/jedinac ili imati braću i sestre?¹²
- Što bi učinila/učinio na Hlapićevu mjestu?¹³
- Što misliš o Markovu postupku, ljutiš li se kad te djeca zadirkuju ili se ponašaš poput Marka?¹⁴

5.1.2. Analiza rasprave u udžbenicima Hrvatskoga jezika za 4. razred.

U radnoj bilježnici za književnost i hrvatski jezik *Zlatna vrata 4* (Krmpotić - Ivić, 2014.) autorice nisu predvidjele temu za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice.

U čitanci *Moja staza 4* (Centner - Peko - Pintarić - Bakota - Majdenić, 2013.) autorice su predložile nekoliko tema za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice. Jedna od tema koje su autorice zamislile za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice je tema *Treba li uvijek kazniti bahatost (Da /Ne)*. Zadatak u kojem se prepoznaju i elementi debate postavile su nakon *Bajke o ribaru i ribici* autora Aleksandra S. Puškina. U čitanci možemo pronaći i odlomak iz djela *Emil i detektivi* autora Ericha Kastnera. Taj odlomak autorice su iskoristile kao poticaj za raspravljavanje na temu *Tko je u pravu: Traugot ili Profesor*. Osim tekstova autorice su kao poticaj za raspravu predložile gledanje dokumentarnog filma *Vukovi i sutra*. Nakon gledanja filma postavile su zadatak da se organizira rasprava u razredu na temu *Zoološki vrt – sutrašnjica vukova*.

Govorna vježba rasprava u čitankama je zastupljena kao zasebna nastavna jedinica, ali su elementi rasprave kao govorne vježbe vidljivi i u postavljenim pitanjima i zadacima u motivacijskom i interpretacijskom dijelu sata. Primjeri tema ili pitanja koja mogu potaknuti raspravu iz čitanke *Moja staza 4* (Centner - Peko - Pintarić - Bakota – Majdenić, 2013.):

⁹Iveljić N., „Prometna priča“, 25.str.

¹⁰Drobnjak M., „Ruže umjesto batina“, 27.str.

¹¹Marija i Sonja, „Tko štedi - ima“, 43.str.

¹²N. Kramer M., „Kuća“, 53. str.

¹³Brlić-Mažuranić I., „Čudnovate zgode šegrt Hlapića“, 59.str.

¹⁴IveljićN., „Dječja posla“, 99.str.

- *Može li djevojčica živjeti bez pomoći odraslih?*¹⁵
- *S kojim se duginim postupcima slažeš, a s kojima se ne slažeš?*¹⁶
- *Slažeš li se s postupcima družine?*¹⁷
- *Trebaju li i djeca znati gdje su roditelji?*¹⁸
- *Što bi trebalo učiniti da svi ljudi žive u miru?*¹⁹
- *Bi li se složio/složila s time da snaha-guja dobije još jednu priliku i tako se iskupi za zloću?*²⁰
- *Odobravaš li Jančin postupak? Zašto?*²¹
- *Treba li se Janica za svoj postupak ispričati roditeljima i učiteljici?*²²
- *Je li za svoje postupke kriv gavran ili sova koja ga je nagovorila?*²³
- *Možemo li svi mi pridonijeti ozdravljenju Zemlje?*²⁴
- *A što vi mislite? Čije je more?*²⁵

U udžbeniku *Moja staza4* (Centner - Peko - Pintarić - Bakota –Majdenić, 2013.) predviđena je rasprava kao zasebna nastavna jedinica. Kao poticaj za raspravu autorice su predvidjele priču *Hladna juha* Božidara Prosenjaka. Tema za poticaj rasprave oblikovana je kao tvrdnja *Svaka je hrana koju jedem zdrava jer mi daje snagu za radni dan*. Učenicima je zadatak podijeliti se u dvije skupine: skupinu koja zastupa mišljenje da je svaka hrana zdrava i skupinu koja zastupa mišljenje da svaka hrana nije zdrava. Učenici za početak trebaju upisati svoje stavove u tablicu s razlozima koji potvrđuju obje tvrdnje. Potom slijedi rasprava između učenika uz vodstvo učitelja. Protivničkoj skupini postavljaju pitanja kojima žele poljuljati njezino mišljenje o zadanoj temi. Na kraju skupine uspoređuju mišljenja i donose zaključak.

¹⁵Lindgren A., „Pipi Duga Čarapa“, 19.str.

¹⁶Lice S., „Kraljica duga“, 23.str.

¹⁷Gluščević M., „Tajna šumske kolibe“, 27.str.

¹⁸Stahuljak V., „Vjeverica ili privremeni kraj“, 43.str.

¹⁹Bosanac V., „Apel dr. Vesne Bosanac Europskoj uniji“, 54. str.

²⁰Brlić-Mažuranić I., „Šuma Striborova“, 84.str.

²¹Klepac J., „Čarobna riječ“, 91.str.

²²Klepac J., „Čarobna riječ“, 91.str.

²³Cvrtilje J., „Ukradeno sunce“, 131.str.

²⁴Venić J., „Moguća je Sunčeva megaoluja svakih jedanaest godina“, 162.str.

²⁵Klepac J., „Čije je more – Priča o brodovima“, 179.str.

U radnoj bilježnici *Moja staza 3* (Centner - Peko - Pintarić - Bakota - Majdenić, 2013.) autorice su predložile temu *Postao/postala sam čovjek/čovjekica*. Tema je predložena nakon čitanja priče *Čovjekica* Zvonimira Baloga. Učenici trebaju obrazložiti u tablici svoje za i protiv tvrdnje. Nakon što se odluče za jedan od odgovora, trebaju se podijeliti u dvije skupine tako da su u jednoj oni koji su se opredijelili za, a u drugoj oni koji su se opredijelili protiv te tvrdnje. Zatim učenici trebaju raspravljati i donijeti zaključak.

U čitanci *Tajna slova 4* (Zokić - Bralić, 2011.) autorice su predložile nekoliko tema za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice. Jedan od zadataka kojeg su autorice zamislile za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice nalazi se iza pisma *Zemlja ne pripada čovjeku – čovjek pripada Zemlji* koje indijanski poglavica piše američkom predsjedniku. Zadatak zahtijeva da se učenici podijele u dvije skupine. Prva skupina tvrdi da *Zemlja pripada čovjeku*, a druga skupina da *čovjek pripada Zemlji*. Tvrdnje do kojih dolaze pojedine skupine zapisuju se u tablicu. Zaključke rasprave trebaju napisati na papiriće. Drugi zadatak nalazi se iza ulomaka iz djela *Priče iz davnine Ivane Brlić – Mažuranić*. Tema koju autorice predlažu za raspravu je *Sin je mogao postupiti drugačije (DA ili NE)*. Učenike potiču na raspravljanje o postupcima i međusobnim odnosima likova. Rasprava ima elemente debate. Posljednji zadatak kojeg su autorice zamislile za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice nalazi se iza pjesme *Mudra sova i svraka naopaka* Borisa Nazanskoga. Učenici u paru trebaju pročitati razgovor mudre sove i svrake naopake. Jedan od njih treba zauzeti stav da je u pravu sova, a drugi da je u pravu svraka. Potom se trebaju podijeliti u dvije skupine i zastupati mišljenje koje su zastupali i u paru. Na ploči se nacrtava tablica s podnaslovima ZA, PROTIV i ZAKLJUČAK. U pjesmi sova i svraka raspravljaju o računalima pa učenici u tablicu pišu svoje razloge za ili protiv računala.

Govorna vježba rasprava u čitankama je zastupljena kao zasebna nastavna jedinica, ali su elementi rasprave kao govorne vježbe vidljivi i u postavljenim pitanjima i zadacima u motivacijskom i interpretacijskom dijelu sata. Primjeri tema ili pitanja koja mogu potaknuti raspravu iz čitanke *Tajna slova 4* (Zokić - Bralić, 2011.):

- *Raspravljajte u razredu o Macanovu postupku.*²⁶
- *Mislite li da je previše reklama i plakata na televiziji i u gradu? Čime bismo ih mogli zamijeniti? Raspravljajte o tome.*²⁷

U udžbeniku *Tajna slova 4* (Zokić - Bralić, 2011.) predviđena je rasprava kao zasebna nastavna jedinica. Kao poticaj za raspravu autorice su predvidjele priču *Ja (ni)sam za ples* Zorana Maljkovića. Dječaka iz priče muči dvojba *Treba li u životu dati prednost ljubavi ili prijateljstvu* što je ujedno i tema za raspravu učenika. Učenicima je zadatak podijeliti se u dvije skupine: skupinu koja zastupa mišljenje da je prijateljstvo važnije od ljubavi i skupinu koja zastupa mišljenje da je ljubav važnija od prijateljstva. Skupine trebaju upisati svoje stavove u tablice i izabrati predstavnika koji će biti njihov glasnogovornik. Glasnogovornik zastupa skupinu i u zadanom vremenu od jedne minute brani mišljenje skupine. Protivničkoj skupini postavljaju pitanja kojima žele poljuljati njezino mišljenje o zadanoj temi. Na kraju skupine uspoređuju mišljenja i donose zaključak.

U radnoj bilježnici A *Tajna slova 4* (Zokić - Bralić, 2011.) autorice su predložile temu *Novac je najvažniji* za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice. Zadatak organizirati raspravu na tu temu se nalazi iza priče *Novac* Božidara Prosenjaka. Učenici trebaju obrazložiti u tablici svoje za i protiv tvrdnje. Nakon što se odluče za jedan od odgovora, trebaju se podijeliti u dvije skupine tako da su u jednoj oni koji su se opredijelili za, a u drugoj oni koji su se opredijelili protiv te tvrdnje. Zatim učenici trebaju raspravljati i donijeti zaključak. U radnoj bilježnici navedene su neki prijedlozi tema za buduće rasprave (*Na televiziji je previše nasilja; Bez računala nema budućnosti Svako dijete mora imati mobitel; Svako dijete mora završiti školu; U svoje slobodno vrijeme mogu raditi što me volja; Odlikaši su najbolji učenici i prijatelji.*)

U čitanci i hrvatskom jeziku *Zlatna vrata 4* (Krpmotić - Ivić, 2014.) autorice su predložile nekoliko tema za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice. Jedna od tema koje su autorice predložile nalazi se iza pjesme *Velik kao dijete* autora Enesa Kiševića. Učenici trebaju organizirati raspravu o temi *Je li bolje biti dijete ili odrastao čovjek*. Druga tema predviđena za poticaj rasprave je *Utjecaj ljubavi na učenje*. Zadatak se nalazi iza pjesme *Raspored sati* autora Josipa Balaška. Učenici se trebaju podijeliti u dvije skupine: onu koja će zastupati mišljenje da ljubav šteti učenju i onu koja misli da ljubav koristi učenju. Posljednja

²⁶Kolar S., „Jurnjava na motoru“, 17.str.

²⁷Kanižaj P., „Proljeće na plakatima“, 66.str.

tema koju su autorice predložile je *Kako ti meni, tako ja tebi*. Zadatak se nalazi iza pjesme *Kao samoga sebe* autora O. Jana Twardowskog.

Govorna vježba rasprava u čitankama je zastupljena kao zasebna nastavna jedinica, ali su elementi rasprave kao govorne vježbe vidljivi i u postavljenim pitanjima i zadacima u motivacijskom i interpretacijskom dijelu sata. Primjeri tema ili pitanja koja mogu potaknuti raspravu iz čitanke *Zlatna vrata 4* (Krmpotić - Ivić, 2014.):

- *Što misliš o Filipovu postupku? Ispričaj!; Kako bi ti postupio na Filipovu mjestu?*²⁸
- *Da si ti na mjestu onemoćalog starca, što bi učinila/učinio?*²⁹

U radnoj bilježnici za književnost i hrvatski jezik *Zlatna vrata 4* (Krmpotić - Ivić, 2014.) autorice nisu predvidjele temu za poticaj rasprave kao zasebne nastavne jedinice.

²⁸Bilopavlović T., „Filipini iza ugla“, 95.str.

²⁹ Lupis N., „Cipele svetog Nikole“, 97. str.

6. OSVRTI NA ODRŽANE NASTAVNE SATERASPRAVE KAO GOVORNE VJEŽBE

Za potrebe izrade diplomskoga rada održana su dva nastavna sata govorne vježbe raspravljanja. Sati su održani 8. lipnja 2017. u Osnovnoj školi Frana Krste Frankopana u Osijeku. Prvi nastavni sat ponavljanja rasprave kao govorne vježbe održan je u 3. a razredu na temu *U laži su kratke noge*. Drugi nastavni sat ponavljanja rasprave kao govorne vježbe održan je u četvrtom a razredu na temu *Postao/postala sam čovjek/čovjekica*.

6.1. Nastavni sat rasprave na temu *U laži su kratke noge*

Nastavni sat rasprave kao govorne vježbe na temu *U laži su kratke noge* održan je u 3. a razredu u Osnovnoj školi Frana Krste Frankopana u Osijeku. Nastavni sat održan je sklopu nastavnog predmeta Hrvatski jezik.

Metodička struktura sata započela je motivacijom u kojoj su učenici igrali igru Vješala. Učenicima su pravila igre bila otprije poznat. Igra je započela učeničkim pogađanjem slova abecede kako bi otkrili zadani pojam. Učenici su bili aktivni i motivirani za otkrivanje zadanog pojma. Otkriveni pojam bila je izrjeka *U laži su kratke noge*. Prokomentirali smo značenje izreke koje se svim učenicima činilo jasno.

Nakon otkrivanja zadanog pojma, učenici su zamoljeni da se naslone i s pozornošću poslušaju priču *U laži su kratke noge* koju je napisala Milena Kramer.

Usljedilo je interpretativno čitanje priče koju su učenici poslušali s osmijehom na licu.

U emotivnoj su stanci učenici razmišljali o priči, a tijekom objave doživljaja učenici su rekli da im se priča sviđjela jer je šaljiva zato što djevojčica stvarno misli da su joj noge kraće zbog njezinih laži.

Potom su učenici naglas čitali priču i obratili pozornost na nepoznate riječi. Učenicima su riječi u priči bile uglavnom poznate osim riječi: veli – kaže i šmugnuti – pobjeći.

Nakon razjašnjenih nepoznatih riječi, uslijedila je razgovor o pročitanoj. Razgovaralo se o djevojčičinim lažima i opravdanjima. Učenici su priznali kako su i sami ponekad bili uhvaćeni u laganju i da su koristili slična opravdanja za svoje laži kao i djevojčica u priči. Učenici su bili podijeljenih mišljenja o tome je li laganje ponekad opravdano što je bio dobar poticaj za raspravu. Raspravu nisu mogli definirati, ali su znali opisati kako ona izgleda i pravila kojih se treba pridržavati tijekom raspravljanja. Najava rasprave naišla je na pozitivnu reakciju kod učenika. Učenicima su podijeljene tablice sa stupcem „ZA“ i stupcem

„PROTIV“ u koje je svatko za sebe trebao napisati razloge zašto misli da je laganje ponekad opravdano odnosno zašto misli da laganje nikada nije opravdano. Zajednička analiza njihovih mišljenja prošla je uspješno. Učenici su iznijeli neka vrlo zanimljiva razmišljanja (laganje je opravdano u slučaju da se čuva neke tajna, laganje je opravdano ako ne želimo nekoga povrijediti ili laganje nikada nije opravdano jer istina uvijek bude otkrivena, tajne mogu biti opasne, laganjem možemo izgubiti nečije povjerenje...)

Nakon analize njihovih razmišljanja iz tablice uslijedila je rasprava na temu Laganje je ponekad opravdano. Razgovor je bio dinamičan, učenici su bili aktivni i nestrpljivi izreći svoje mišljenje i iskustvo. Pridržavali su se pravila tijekom rasprave, osim što se ponekad nisu mogli suzdržati te su upadali drugom učeniku u riječ. Ali odmah su sami sebe ispravljali ponavljajući pravilo da trebaju slušati dok drugi govore. Svi su učenici bili aktivni tijekom rasprave i nisu se ustručavali izreći svoje mišljenje. Rasprava je neke učenike navela na dodatno razmišljanje i preispitivanje svoga mišljenja. Zaključak rasprave bio je da svi imaju pravo na mišljenje, da je korisno poslušati tuđe mišljenje i da u redu imati različita mišljenja. Na kraju sata učenici su dobili listiće za evaluaciju. U evaluaciji je sudjelovalo 19 učenika. Na pitanje kako im se svidio sat 16 je učenika odgovorilo da im se sat svidio i da im je bio zanimljiv, dvoje učenika odgovorilo je da im se sat nije svidio i da ne vole rasprave, a jedan učenik da mu se sat i svidio i nije svidio. Na pitanje jesu li sudjelovali u raspravi 12 učenika je odgovorilo da je sudjelovalo u raspravi, pet učenika je odgovorilo da nije sudjelovalo u raspravi, a dvoje učenika nije ništa napisalo. Svi su učenici smatrali da su se pridržavali pravila tijekom raspravljanja. Temu rasprave bila je zanimljiva 15 učenika, troje učenika nije bila zanimljiva, a jedan učenik nije odgovorio na pitanje. Neki su učenici predložili još neke teme o kojima bi voljeli raspravljati (škola, nogomet, učiteljica, snovi, kućni ljubimci, prijateljstvo...), dio bi učenika želio nastaviti raspravu o laganju, a dio ne želi ni o čemu raspravljati.

Cilj je nastavnog sata ostvaren, učenici su sudjelovali u raspravi, pridržavali se pravila prilikom raspravljanja, slušali tuđa i iznosili svoja mišljenja te ponovili pojam rasprave.

6.2. Nastavni sat rasprave na temu *Postao/postala sam čovjek/čovjekica*.

Nastavni sat rasprave kao govorne vježbe na temu *Postao/postala sam čovjek/čovjekica* održan je u 4. a razredu u Osnovnoj školi Frana Krste Frankopana u Osijeku. Nastavni sat održan je sklopu nastavnog predmeta Hrvatski jezik.

Metodička struktura sata započela je motivacijom u kojoj su učenici igrali igru Vješala. Učenicima su pravila igre bila otprije poznata. Igra je započela učeničkim pogađanjem slova abecede kako bi otkrili zadani pojam. Učenici su bili manje aktivni i motivirani za otkrivanje zadanog pojma nego učenici trećeg razreda. Neki učenici ustručavali su se pogađati slova da ne bi pogriješili i tražili slovo koje se ne nalazi u zadanom pojmu te im je trebalo više ohrabivanja. Otkriveni pojam bila je riječ čovjekica. Učenicima je pojam bio smiješan i probudio njihovu znatiželju.

Nakon otkrivanja zadanog pojma, učenici su zamoljeni da se naslone i s pozornošću poslušaju priču *Čovjekica* Zvonimira Baloga.

Usljedilo je interpretativno čitanje priče koju su učenici poslušali s osmijehom na licu.

U emotivnoj su stanci učenici razmišljali o priči, a tijekom objave doživljaja učenici su rekli da im se priča sviđela jer ih je nasmijala izdvajajući dijelove priče koji su im bili posebno smiješni (kada djevojčica spominje da će joj narasti brkovi ispod pazuha i da je pustila susjedove kanarinke iz dvorišta).

Potom su učenici redom naglas čitali priču i obratili pozornost na nepoznate riječi. Učenicima su riječi u priči bile poznate.

Usljedila je kratki razgovor o pročitanoj. Razgovaralo se o djevojčičinom pitanju ocu o tome kada dijete postane čovjek i očevim objašnjenjima. Učenici su priznali kako su i sami zbunjeni oko istog pitanja kao i djevojčica iz teksta. Kako bi otkrili odgovor na to pitanje, provedena je rasprava na temu *Postao/postala sam čovjek/čovjekica*. Raspravu nisu mogli definirati, ali su znali opisati kako ona izgleda i pravila kojih se treba pridržavati tijekom raspravljanja. Moguće je da se učenici nisu dovoljno često susretali sa samim pojmom rasprave te stoga nisu dovoljno dobro usvojili njezinu definiciju. Neka od pravila koja su učenici naveli su: ne smije se upadati drugome u riječ, treba poštovati tuđe mišljenje, slušati što ostali imaju za reći i svi su se složili da treba promijeniti mišljenje ako te druga strana uvjeri u suprotno. Najava rasprave naišla je na pozitivnu reakciju kod učenika. Učenicima su podijeljene tablice sa stupcem „ZA“ i stupcem „PROTIV“ u koje je svatko za sebe trebao napisati razloge zašto misli da je postao čovjek ili čovjekica odnosno zašto misli da nije postao čovjek ili čovjekica. Učenici su imali malih poteškoća kod pisanja svojih mišljenja.

Neki učenici su govorili da ni sami ne znaju što misle. Učenici su iznijeli neka svoja mišljenja (da su čovjek jer su se rodili kao čovjek, neki su smatrali da su samostalni i da ih to čini čovjekom, neki su smatrali da su još uvijek djeca jer nisu samostalni jer se roditelji brinu o njima, a neki da čovjek postaješ kada postaneš odgovoran.)

Nakon analize njihovih razmišljanja iz tablice uslijedila je rasprava između učenika.

Učenicima je trebalo malo više poticaja da iznesu svoje mišljenje i većina učenika se osjećalo nesigurno u izražavanju mišljenja. No ipak je bilo zanimljivog suprotstavljanja mišljenja između učenika. Dok su jedni smatrali da su već samostalni, drugi su im postavljali pitanja o njihovoj samostalnosti od roditelja, postavljalo se i pitanje postoji li razlika u razmišljanju između djeteta i čovjeka na što se većina učenika složila da postoji. Tijekom rasprave učenici su se pridržavali pravila tijekom raspravljanja. Svi su učenici bili aktivni tijekom rasprave uz poticaj da iznesu svoje mišljenje. Rasprava je neke učenike navela na dodatno razmišljanje i preispitivanje svoga mišljenja. Zaključak rasprave bio je da svi imaju pravo na mišljenje, da je korisno poslušati tuđe mišljenje i da u redu imati različita mišljenja.

Na kraju sata učenici su dobili listiće za evaluaciju. U evaluaciji je sudjelovalo 17 učenika. Na pitanje kako im se svidio sat 16 je učenika odgovorilo da im se sat svidio i da im je bio zanimljiv, a jedan je učenik odgovorio da sat nije bio ništa posebno. Na pitanje jesu li sudjelovali u raspravi 11 je učenika odgovorilo da je sudjelovalo u raspravi, pet je učenika odgovorilo da nije sudjelovalo u raspravi, a jedan učenik nije ništa napisalo. Svi su učenici smatrali da su se pridržavali pravila tijekom raspravljanja. Tema je rasprave bila zanimljiva 14 učenika, troje učenika nije bila zanimljiva, a jedan učenik nije odgovorio na pitanje. Neki su učenici predložili još neke teme o kojima bi voljeli raspravljati (prijateljstvo, sukobi u razredu, sport, škola...), dio učenika bi želio nastaviti raspravu o tome jesu li postali čovjek ili čovjekica, a dio ne želi ni o čemu raspravljati.

Cilj je nastavnog sata ostvaren, učenici su sudjelovali u raspravi, pridržavali se pravila prilikom raspravljanja, slušali tuđa i iznosili svoja mišljenja te ponovili pojam rasprave.

ZAKLJUČAK

Jezično je izražavanje jedno od područja nastave Hrvatskoga jezika u osnovnoj školi kojemu je glavna zadaća osposobiti učenika za izražavanje na hrvatskome standardnom jeziku, ali i za izražavanje uopće. Svaki bi pojedinac trebao biti vješt u izražavanju svojih misli, stavova i interesa. Iz svega navedenog jasno je da je vještina govorenja svakog pojedinca od velike važnosti za sve aspekte njegovog života. Rasprava kao govorna vježba u sklopu jezičnog izražavanja ima veliku ulogu u ostvarivanju zadaća nastave Hrvatskoga jezika. Cilj je rasprave kao govorne vježbe razvoj komunikacijskih sposobnosti učenika i povećanje komunikacijskih kompetencija na hrvatskom jeziku na nastavi Hrvatskoga jezika kao i u svakodnevnom životu.

Hoće li govorna vježba rasprave ostvariti svoju ulogu u nastavnom procesu, uvelike ovisi o učitelju i njegovim komunikacijskim i organizacijskim sposobnostima.

Nastavnim planom i programom za osnovnu školu rasprava je predviđena u trećem i četvrtom razredu za učenike mlađe školske dobi. Udžbenici kao osnovna nastavna sredstva i izvori znanja za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ciljeva utvrđeni su Nastavnim planom i programom za osnovnu školu. Upravo je zbog toga provedena analiza zastupljenosti rasprave kao govorne vježbe u tri kompleta udžbenika Hrvatskoga jezika i radnih bilježnica za treće razrede osnovne škole i tri kompleta udžbenika Hrvatskoga jezika za četvrte razrede osnovne škole. Prema očekivanju, rasprava je zastupljena u svim udžbenicima za treće i četvrte razrede osnovne škole u skladu s Nastavnim planom i programom. Osim kao zasebna nastavna jedinica rasprava se kao aktivnost javlja i na satima književnosti nakon interpretacije te kao motivacijski ili stvaralački zadatak. Autori udžbenika metodički vrlo slično pristupaju raspravi kao govornoj vježbi. Teme u udžbenicima također su slične. Najčešće su to teme bliske učenicima i prilagođene njihovoj dobi kao što su: prijateljstvo, škola, odrastanje, sport...

Osim analize udžbenika održana su i dva sata rasprave u osnovnoj školi. Prvi sat održan je u trećem razredu na temu *U laži su kratke noge*, a drugi u četvrtom razredu na temu *Postao/postala sam čovjek/čovjekica*. Teme su učenicima bliske i zanimljive što se vidi u njihovoj aktivnosti u raspravljanju.

Raspravom kao govornom vježbom na temu koja je učenicima zanimljiva postizemo učenje na zabavan način aktivnim sudjelovanjem učenika i razvoj njihovog kritičkog mišljenja. Tako postizemo jednu od najvažnijih zadaća škole, a to je osposobiti pojedinca za samostalno, kritičko i aktivno sudjelovanje u društvu.

LITERATURA

1. Težak, S. (1974) *Govorne vježbe u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika*. V. izdanje. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
2. Mattes, W. (2006) *Nastavne metode*. 75 kompaktnih pregleda za nastavnike i učenike. Zagreb: Naklada Ljevak.
3. Skljarov, M. (1987) *Jezik i govor u nastavi stranih jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Španjol Marković, M. (2008) *Moć uvjeravanja*. Govorništvo za menadžere (i one koji to žele postati). Zagreb: Profil.
5. Pavličević-Franić, D. (2005) *Komunikacijom do gramatike*. Razvoj komunikacijske kompetencije u ranom razdoblju usvajanja jezika. I. izdanje. Zagreb: Alfa.
6. Škarić, I. (2000) *Temeljci suvremenog govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Škarić, I. (2006) *Hrvatski govorili!*Zagreb:Školska knjiga.

IZVORI

1. Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, MOJA STAZA 3, čitanka, Školska knjiga , Zagreb, 2013.
2. Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, MOJA STAZA 3, udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga , Zagreb, 2013.
3. Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, MOJA STAZA 3, radna bilježnica za hrvatski jezik i jezično izražavanje u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga , Zagreb, 2013.
4. Terezija Zokić, Jadranka Bralić,TAJNA SLOVA 3, čitanka za treći razred osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2009.
5. Terezija Zokić, Jadranka Bralić, TAJNA SLOVA 3,udžbenik hrvatskog jezika za četvrti razred osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2009.
6. Terezija Zokić, Jadranka Bralić,TAJNA SLOVA 3, radna bilježnica A za hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga , Zagreb, 2010.
7. Marija Krmpotić, Sonja Ivić,ZLATNA VRATA 3, čitanka i hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2014.
8. Marija Krmpotić, Sonja Ivić,ZLATNA VRATA 3, radna bilježnica za književnost i hrvatski jezik u trećem razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2014.

9. Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, MOJA STAZA 4, čitanka, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
10. Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, MOJA STAZA 4, udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u četvrtom razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
11. Sandra Centner, Anđelka Peko, Ana Pintarić, Lidija Bakota, Valentina Majdenić, MOJA STAZA 4, radna bilježnica za hrvatski jezik i jezično izražavanje u četvrtom razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
12. Terezija Zokić, Jadranka Bralić, TAJNA SLOVA 4, čitanka za četvrti razred osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
13. Terezija Zokić, Jadranka Bralić, TAJNA SLOVA 4, udžbenik hrvatskog jezika za četvrti razred osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
14. Terezija Zokić, Jadranka Bralić, TAJNA SLOVA 4, radna bilježnica hrvatskog jezika za četvrti razred osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
15. Marija Krmpotić, Sonja Ivić, ZLATNA VRATA 4, čitanka i hrvatski jezik u četvrtom razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2014.
16. Marija Krmpotić, Sonja Ivić, ZLATNA VRATA 4, radna bilježnica za književnost i hrvatski jezik u četvrtom razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 2014.

PRILOZI

Prilog 1. Priprema za izvođenje nastavnoga sata Rasprava u trećem razredu osnovne škole

PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT

I. OPĆI METODIČKI PODATCI

1. **Nadnevak održavanja nastavnog sata:** 8. lipnja 2017.
2. **Razred i odjel u kojem se sat održava:** 3.a
3. **Nastavni predmet:** Hrvatski jezik
4. **Mjesto održavanja sata:** Osnovna škola Frana Krste Frankopana Osijek

II. PRIPREMA NASTAVNOG SATA

1. **Programsko područje:** Jezično izražavanje
2. **Nastavna cjelina:** Govorne vježbe
3. **Nastavna tema:** Rasprava
4. **Nastavna jedinica:** U laži su kratke noge, Milena Kramer
5. **Tip nastavnog sata :** Ponavljanje
6. **Izvori za izradu pripreme (stručna, didaktička i metodička literatura, udžbenici, priručnici):**
Centner S., Peko A., Pintarić A., Bakota L., Majdenić V., Moja staza 3, udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u trećem razredu osnove škole

Nastavni plan i program po HNOS-u za osnovnu školu, Hrvatski jezik

Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja
7. **Cilj nastavnog sata:** Sudjelovati u raspravi poštujući uljudbena pravila; pridržavati se teme, poštujući tuđe i iznoseći vlastito mišljenje.
8. **Zadatci nastavnog sata:**
 - a) **obrazovni:** usvojiti pojam rasprave i pravila prilikom raspravljanja
 - b) **funkcionalni:** razvijati govorne i izražajne sposobnosti, utjecati na kvalitetu i bogatstvo rječnika, razvijati jezične djelatnosti: slušanje, govorenje i raspravljanje
 - c) **odgojni:** uočiti važnost komunikacije i razmjene mišljenja, razvoj kritičkog mišljenja, razvijanje sposobnosti nenasilne komunikacije

9. **Nastavne metode:** metoda pisanja, razgovora te usmenog izlaganja
10. **Oblici rada u nastavi** (frontalni, u skupinama, u parovima, individualni): frontalni, individualni

IV. STRUKTURA I TRAJANJE NASTAVNOG SATA:

Doživljajno-spoznajna motivacija (5 minuta)
Najava i lokalizacija književnoga teksta (1 minuta)
Interpretativno čitanje (3 minute)
Emocionalno – intelektualna stanka (10 sekundi)
Izražavanje doživljaja i njegova korekcija (1 minuta)
Interpretacija (10 minuta)
Rasprava (20 minuta)
Zaključak (3 minute)
Evaluacija (2 minute)

V. TIJEK NASTAVNOG SATA:

Doživljajno-spoznajna motivacija

Dobro dan! Moje ime je Anja. Kao što znate, prvi sat imamo Hrvatski jezik. Za početak sata ćemo odigrati jednu igru. Zna li pravila igre Vješala? (Igra u kojoj trebamo pogoditi skrivenu riječ ili rečenicu otkrivajući slova abecede. Igrat ćete u dvije skupine. Skupine se dogovaraju i pogađaju slova. Ako pogode slovo mogu nastaviti pogađati, a ako pogriješe crta se dio “vješala” i skupina mora prepustiti red narednoj skupini. Nova vješala se crtaju sve dok pojam nije pogođen. Skupina koja prva pogodi traženi pojam je pobijedila. Rješenje: *U laži su kratke noge.*)

Što znači izrjeka *U laži su kratke noge*? Jesu li vas nekada uhvatili u laži?

Najava i lokalizacija književnog teksta

Danas ćemo poslušati priču *U laži su kratke noge* koju je napisala Milena Kramer. Molim vas da se udobno smjestite i pažljivo poslušate priču.

Interpretativno čitanje

Izražajno čitanje priče.

Emocionalno-intelektualna stanka

Učenici razmišljaju o tekstu koji su čuli.

Izražavanje doživljaja i njegova korekcija

Je li vam se svidjela ova priča? Što vam se posebno svidjelo? Učenici dobiju isprintanu priču na papirima.

Sada ćete vi još jednom pročitati priču. Učenici čitaju.

Ima li nepoznatih riječi?

Interpretacija

O čemu govori ova priča? (Ivina zabrinutost zbog laganja.) Kome je djevojčica sve lagala? (Djevojčica je lagala roditeljima.) Koliko je puta djevojčica slagala? (Djevojčica je slagala tri puta.) Pronađi u tekstu. Pročitaj njezinu prvu laž? Pronalazi li djevojčica opravdanje za svoju prvu laž? (Djevojčica pronalazi opravdanje za prvu laž.) Pronađi u tekstu drugu laž. Pročitaj ju. Ima li djevojčica opravdanje i za drugu laž? (Djevojčica pronalazi opravdanje i za drugu laž.) Koja je njezina treća laž? (Njezina treća laž je da ih je profesor pustio s Vjeronauka jer je prehladen.) Kako ju pokušava opravdati? (Pokušava ju opravdati time što ne želi uznemiravati tatu istinom.) Pročitaj. Pronalaziš li ti opravdanja za njezine laži? (Da./Ne.) Objasni svoj odgovor. Mislite li da je laganje ponekad opravdano?(Da. /Ne.) Tko misli da je laganje ponekad opravdano? Tko misli da laganje nikada nije opravdano?

Vidim da imate različita mišljenja što je dobar poticaj za raspravu. Tko će mi odgovoriti na pitanje što je rasprava? (Rasprava je razgovor između dvoje ili više ljudi u kojem dolazi do suprotstavljanja mišljenja.) Kojih pravila se treba pridržavati tijekom raspravljanja? (Poslušati mišljenja drugih; dopustiti drugome da dovrši rečenicu; biti uljudan/uljudna u raspravljanju; ne ljutiti se ako netko ima drukčije mišljenje od mene; kada raspravljam o nečemu, to ne znači da se svađam;promijenit ću svoje mišljenje ako me netko uspije uvjeriti u suprotno.)

Danas ćemo raspravljati o tvrdnji *Laganje je ponekad opravdano?*

Svatko od vas dobit će tablicu s dva stupca. Prvi stupac imat će naslov ZA i u njega trebate napisati zašto mislite da je laganje ponekad opravdano. Drugi stupac imat će naslov PROTIV i u njega trebate napisati zašto mislite da laganje nikada nije opravdano. Mišljenja ćete pisati u natuknicama. Jeste li „ZA“ ili „PROTIV“ znat ćete po tome u kojem stupcu ste napisali više natuknica. Kada svatko od vas završi svoju tablicu zajedno ćemo prokomentirati što ste napisali.

Rasprava

Sada ćemo svi raspraviti o tvrdnji *Laganje je ponekad opravdano*. Razmjenjivati ćete svoja mišljenja pridržavajući se pravila tijekom raspravljanja. Nakon raspravljanja pokušat ćemo donijeti zajednički zaključak i analizirati koliko ste bili uspješni tijekom raspravljanja. Je li svima jasan zadatak? (Da. Ne.) Možete početi.

Zaključak

Sada ćemo završiti s raspravom. Je li netko tijekom raspravljanja promijenio mišljenje? Jesu li se svi pridržavali pravila tijekom raspravljanja? Kojeg pravila vam se bilo najteže pridržavati? Koja je skupina bila uvjerljivija u iznošenju svoga mišljenja? Što zaključujete na kraju ove rasprave?

Evaluacija.

I za kraj ću vam podijeliti listiće na kojima ćete odgovoriti na nekoliko pitanja o današnjem satu.

Kako ti se svidio sat? Objasni zašto.

Jesi li sudjelovao/la u raspravi?

Objasni svoje ponašanje za vrijeme rasprave.

Je li ti ono o čemu smo raspravljali na satu bilo zanimljivo? DA – NE

O čemu bi još htio/htjela raspravljati?

VI. PLAN PLOČE

U laži su kratke noge

Milena Kramer

U LAŽI SU KRATKE NOGE.

Prilog 2. Priprema za izvođenje nastavnog sata Rasprava u četvrtom razredu osnovne škole

PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT

I. OPĆI METODIČKI PODATCI

1. **Nadnevak održavanja nastavnog sata:** 8. lipnja 2017.
2. **Razred i odjel u kojem se sat održava:** 4.a
3. **Nastavni predmet:** Hrvatski jezik
4. **Mjesto održavanja sata:** Osnovna škola Frana Krste Frankopana Osijek

II. PRIPREMA NASTAVNOG SATA

1. **Programsko područje:** Jezično izražavanje
2. **Nastavna cjelina:** Govorne vježbe
3. **Nastavna tema:** Rasprava
4. **Nastavna jedinica:** Čovjekica, Zvonimir Balog
5. **Tip nastavnog sata :** Ponavljanje
6. **Izvori za izradu pripreme (stručna, didaktička i metodička literatura, udžbenici, priručnici):**

Centner S., Peko A., Pintarić A., Bakota L., Majdenić V., Moja staza 4, radna bilježnica za hrvatski jezik i jezično izražavanje u četvrtom razredu osnovne škole

Nastavni plan i program po HNOS-u za osnovnu školu, Hrvatski jezik

Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja

7. **Cilj nastavnog sata:** Sudjelovati u raspravi poštujući uljudbena pravila; pridržavati se teme, poštujući tuđe i iznoseći vlastito mišljenje.
8. **Zadatci nastavnog sata:**
 - a) **obrazovni:** usvojiti pojam rasprave i pravila prilikom raspravljanja
 - b) **funkcionalni:** razvijati govorne i izražajne sposobnosti, utjecati na kvalitetu i bogatstvo rječnika, razvijati jezične djelatnosti: slušanje, govorenje i raspravljanje
 - c) **odgojni:** uočiti važnost komunikacije i razmjene mišljenja, razvoj kritičkog mišljenja, razvijanje sposobnosti nenasilne komunikacije

9. **Nastavne metode:** metoda pisanja, razgovora te usmenog izlaganja
10. **Oblici rada u nastavi** (frontalni, u skupinama, u parovima, individualni): frontalni, individualni, u skupinama

IV. STRUKTURA I TRAJANJE NASTAVNOG SATA:

Doživljajno-spoznajna motivacija (5 minuta)
Najava i lokalizacija književnoga teksta (1 minuta)
Interpretativno čitanje (3 minute)
Emocionalno – intelektualna stanka (10 sekundi)
Izražavanje doživljaja i njegova korekcija (1 minuta)
Interpretacija (10 minuta)
Rasprava (20 minuta)
Zaključak (3 minute)
Evaluacija (2 minute)

V. TIJEK NASTAVNOG SATA:

Doživljajno-spoznajna motivacija

Dobro dan! Moje ime je Anja. Družiti ću se s vama na satu Hrvatskog jezika. Za početak sata ćemo odigrati jednu igru. Zna li pravila igre Vješala? (Igra u kojoj trebamo pogoditi skrivenu riječ ili rečenicu otkrivajući slova abecede. Igrati ćete u dvije skupine. Skupine se dogovaraju i pogađaju slova. Ako pogode slovo mogu nastaviti pogađati, a ako pogriješe crta se dio "vješala" i skupina mora prepustiti red narednoj skupini. Nova vješala se crtaju sve dok pojam nije pogođen. Skupina koja prva pogodi traženi pojam je pobijedila. Rješenje: *Čovjekica*.)

Najava i lokalizacija književnog teksta

Danas ćemo poslušati priču *Čovjekica* koju je napisao Zvonimir Balog. Molim vas da se udobno smjestite i pažljivo poslušate priču.

Interpretativno čitanje

Izražajno čitanje priče.

Emocionalno-intelektualna stanka

Učenici razmišljaju o tekstu koji su čuli.

Izražavanje doživljaja i njegova korekcija

Je li vam se svidjela ova priča? Što vam se posebno svidjelo? Učenici dobiju isprintanu priču na papirima.

Sada ćete vi još jednom pročitati priču. Učenici čitaju.

Ima li nepoznatih riječi?

Interpretacija

O čemu djevojčica razgovara s ocem? (Djevojčica razgovara s ocem o tome kada dijete postaje čovjek.) Zašto djevojčica za sebe kaže da je čovjekica, a ne čovjek? (Djevojčica za sebe govori da je čovjekica a ne čovjek jer misli da dječak postane čovjek, a djevojčica čovjekicom.) Kako otac objašnjava kćerki kada se postaje čovjekom? Pronađite u tekstu sva objašnjenja. Je li djevojčica shvatila kada se postaje čovjekom? (Nije.) Objasnite zašto. (Zato što misli da je postala čovjekicom i po jer je pustila dva susjedova kanarinca.) Što mislite o tvrdnji da netko nikada ne postane čovjek? Što za vas znači biti odgovoran/odgovorna? Što mislite kada netko prestaje biti dijete, a postaje čovjek? Smatrate li vi da ste postali čovjekom odnosno čovjekicom?

Vidim da imate različita mišljenja što je dobar poticaj za raspravu. Tko će mi odgovoriti na pitanje što je rasprava? (Rasprava je razgovor između dvoje ili više ljudi u kojem dolazi do suprotstavljanja mišljenja.) Kojih pravila se treba pridržavati tijekom raspravljanja? (Poslušati mišljenja drugih; dopustiti drugome da dovrši rečenicu; biti uljudan/uljudna u raspravljanju; ne ljutiti se ako netko ima drukčije mišljenje od mene; kada raspravljam o nečemu, to ne znači da se svađam; promijenit ću svoje mišljenje ako me netko uspije uvjeriti u suprotno.)

Danas ćemo raspravljati o tvrdnji *Postao/postala sam čovjek/čovjekica*. Svatko od vas dobit će tablicu s dva stupca. Prvi stupac imat će naslov ZA i u njega trebate napisati zašto mislite da ste postali čovjek ili čovjekica. Drugi stupac imat će naslov PROTIV i u njega trebate napisati zašto mislite da niste postali čovjek ili čovjekica. Mišljenja ćete pisati u natuknicama. Mislite li da ste postali čovjek ili čovjekica“ znat ćete po tome u kojem stupcu ste napisali više natuknica. Kada svatko od vas završi svoju tablicu zajedno ćemo prokomentirati što ste napisali.

Rasprava

Sada ćemo svi raspraviti o tvrdnji *Postao/postala sam čovjek/čovjekica*. Razmjenjivati ćete svoja mišljenja pridržavajući se pravila tijekom raspravljanja. Nakon raspravljanja pokušat ćemo donijeti zajednički zaključak i analizirati koliko ste bili uspješni tijekom raspravljanja. Je li svima jasan zadatak? (Da. Ne.) Možete početi.

Zaključak

Sada ćemo završiti s raspravom. Je li netko tijekom raspravljanja promijenio mišljenje? Jesu li se svi pridržavali pravila tijekom raspravljanja? Kojeg pravila vam se bilo najteže pridržavati? Koja je skupina bila uvjerljivija u iznošenju svoga mišljenja? Što zaključujete na kraju ove rasprave?

Evaluacija.

I za kraj ću vam podijeliti listiće na kojima ćete odgovoriti na nekoliko pitanja o današnjem satu.

Kako ti se svidio sat? Objasni zašto.

Jesi li sudjelovao/la u raspravi?

Objasni svoje ponašanje za vrijeme rasprave.

Je li ti ono o čemu smo raspravljali na satu bilo zanimljivo? DA – NE

O čemu bi još htio/htjela raspravljati?

VI. PLAN PLOČE

Čovjekica

Zvonimir Balog

ČOVJEKICA.

Prilog 3. Evaluacijski listići s odgovorima učenika

1. Kako ti se svidio sat? Objasni zašto.
Meni se jako svidio sat jer volim
kad imamo rasprave.

2. Jesi li sudjelovao/la u raspravi? DA - NE

3. Objasni svoje ponašanje za vrijeme rasprave.
Ja mislim da sam se ponašala
lijepo.

4. Je li ti ono o čemu smo raspravljali na satu bilo zanimljivo? DA - NE

5. O čemu bi još htio/htjela raspravljati?
Htjela bi raspravljati o ljubincima.

1. Kako ti se svidio sat? Objasni zašto.
Sat mi se svidio 1. jer učiteljica koja je dežur
pod, dobro djelat; 2. jer smo raspravljali o
konjima temu.

2. Jesi li sudjelovao/la u raspravi? DA - NE

3. Objasni svoje ponašanje za vrijeme rasprave.
Bilo sam mirno tj. nisam upadala u riječ.

4. Je li ti ono o čemu smo raspravljali na satu bilo zanimljivo? DA - NE

5. O čemu bi još htio/htjela raspravljati?
Htjela bi raspravljati o stadi.

1. Kako ti se svidio sat? Objasni zašto.

Sat mi je bio poučavan, jer sam
očula isto drugi misle.

2. Jesi li sudjelovao/la u raspravi? DA - NE

3. Objasni svoje ponašanje za vrijeme rasprave.

Nisam nikom upadala u riječ.

4. Je li ti ono o čemu smo raspravljali na satu bilo zanimljivo? DA - NE

5. O čemu bi još htio/htjela raspravljati?

Htjela bi raspravljati o prijateljstvu...

1. Kako ti se svidio sat? Objasni zašto.

Sat mi je bio poučavan, jer sam
očula isto drugi misle.

2. Jesi li sudjelovao/la u raspravi? DA - NE

3. Objasni svoje ponašanje za vrijeme rasprave.

Somirala sam se vrlo malo (malodušno) i nimalo sam
dokazala da znam nešto misle.

4. Je li ti ono o čemu smo raspravljali na satu bilo zanimljivo? DA - NE

5. O čemu bi još htio/htjela raspravljati?

Htjela bi raspravljati o prijateljstvu